

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.2025.99.11>

УДК 37.014.3: 373:378:147

Валентина Ковальчук,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри
професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та
управління, Житомирський державний університет

імені Івана Франка

ORCID ID 0000-0002-1231-8708

va_kovalchuk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті обґрунтовано важливість і необхідність формування професійної компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів. Обґрунтовано значущість педагогіки партнерства та партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу у світлі реформування системи освіти і підготовки компетентних фахівців. Визначено компетентнісний підхід як провідний у професійній підготовці майбутніх учителів реалізовувати педагогічне партнерство у закладах загальної середньої освіти. Констатовано необхідність реалізації принципів та умов формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів (принцип партнерських відносин, інтегрованості системи знань різних педагогічних дисциплін, принцип індивідуально-особистісної спрямованості, принцип права вибору освітніх компонент, форм навчання, засобів навчання, методів оволодіння знаннями, компонентів змісту освіти, строків навчання, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії; принцип інноваційності). Зазначено важливість студентоцентрованого підходу до професійної підготовки майбутніх учителів.

Доведено на основі експериментального дослідження необхідність модернізації освітніх програм та розробки змістової, методичного та процесуального складників професійної підготовки майбутніх учителів з метою формування означеної компетентності. Представлено досвід формування здатності до партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності А3 Початкова освіта та А4 Середня освіта за предметними спеціалізаціями Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наведено приклади та обґрунтовано доцільність авторських розробок формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів за структурними компонентами професійної підготовки під час вивчення педагогічних дисциплін. Визначено перспективи подальших напрямів наукових розвідок у дослідженні проблеми формування у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства.

Ключові слова: педагогічне партнерство, компетентність педагогічного партнерства вчителя, формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів, професійна підготовка вчителя.

Valentina Kovalchuk. Formation of pedagogical partnership competence in future teachers

The article substantiates the importance and necessity of forming professional competence of pedagogical partnership in future teachers. The significance of partnership pedagogy and partnership interaction with participants in the educational process in the light of reforming the education system and training competent specialists is described. The competency-based approach is identified as leading in the professional training of future teachers to implement pedagogical partnership in secondary education institutions.

The need to implement the principles and conditions for the formation of pedagogical partnership competence in future teachers has been identified, such as the principle of partnership relations, the integration of the knowledge system of various pedagogical disciplines, the principle of individual-personal orientation, the principle of the right to choose educational components, forms of learning, teaching aids, methods of

mastering knowledge, components of the content of education, terms of study, implementation of an individual educational trajectory; the principle of innovation). The importance of a student-centered approach to the professional training of future teachers is argued.

The need to modernize educational programs and develop content, methodological and procedural components of professional training of future teachers in order to form the specified competence has been proven on the basis of experimental research. The experience of forming the ability to cooperate with participants in the educational process among applicants for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty A3 Primary Education and A4 Secondary Education in subject specializations of Ivan Franko Zhytomyr State University is presented.

The article provides variety of examples and the feasibility of the author's developments of the formation of pedagogical partnership competence in future teachers according to the structural components of professional training during the study of pedagogical disciplines is substantiated. Prospects for further directions of scientific exploration in the study of the problem of the formation of pedagogical partnership competence in future teachers are determined.

Key words: *pedagogical partnership, pedagogical partnership competence of a teacher, formation of pedagogical partnership competence in future teachers, professional training of a teacher.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Виклики сучасного світу у різних сферах людського життя ставлять перед суспільством необхідність вибору найбільш ефективної форми їх розв'язання. Формат партнерства якраз і є однією з таких форм співпраці у розв'язанні проблем.

Реформування шкільної освіти на засадах Концепції Нової української школи декларує обов'язковість побудови педагогічної взаємодії на основі педагогіки партнерства. Щоб реалізувати основні положення концепції, важливо підготувати професійного компетентного вчителя, здатного вчасно реагувати й адаптуватися до змін, ефективно співпрацювати з іншими на засадах рівності, взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху. У Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти окреслено компетентності, якими має оволодіти вчитель у межах виконання своїх трудових функцій для реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учасниками освітнього процесу [10]. Відповідно до цих вимог необхідне оновлення та модернізація професійної підготовки майбутніх вчителів.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Дослідження проблеми організації партнерської взаємодії між учасниками спільної діяльності має міждисциплінарний характер. З позиції філософії з'ясовано характеристики такої взаємодії як базової цінності суспільної свідомості (М. Бахтін, С. Жданенко). У психології розглядається партнерська взаємодія як самомотивований процес налагодження контактів з іншими людьми у спільній діяльності (І. Бех, І. Вілкова, Л. Долинська, В. Рибалка та ін.); як особливий процес обміну досвідом, ідеями, почуттями, настроями, матеріальними носіями результатів діяльності (О. Коханова, С. Лівинська); як суб'єкт-суб'єктні взаємини спілкування і співпраці двох і більше учасників (О. Онаць); як спосіб формування особистості, що полягає в пробудженні та розвитку реальних можливостей дитини до самовизначення, самореалізації та самоформування (О. Коханова).

У педагогіці проблема партнерської взаємодії започаткована ще у діяльності видатних педагогів В. Сухомлинського, О. Захарченка, Ш. Амонашвілі, які розглядали цей процес як співробітництво, співпрацю на принципах гуманної педагогіки.

На сучасному етапі педагогіка партнерства досліджується з різних аспектів. Так з'явилися наукові доробки, в яких вона розглядається як провідний принцип організації освітнього процесу і реалізації його в просторі Нової української школи (М. Тишковець, В. Дідух, Т. Федірчик); досліджуються питання освітнього партнерства у вищій школі (О. Тадеуш), підготовки майбутніх учителів до реалізації педагогіки партнерства (А. Бобро, М. Єпіхіна, Л. Куземко) та її модернізації (Л. Коваль). І цей аспект наукового пошуку є особливо актуальним з огляду на реформування основної школи і підготовку майбутніх вчителів основної і старшої школи до організації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства.

Актуальність і необхідність професійної компетентності вчителя організовувати партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу визначено й у нормативних документах, зокрема у Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти [9, с. 16].

Метою статті є висвітлення результатів наукового пошуку щодо проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів до реалізації партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу та шляхів удосконалення.

Методологія та методи дослідження: дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до реалізації партнерської взаємодії здійснювалося на принципах системного підходу і було використано такі методи, як: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури для вивчення стану та перспектив окресленої проблеми; синтезу й узагальнення – для обґрунтування актуальності досліджуваного питання і з'ясування сутнісної характеристики ключових понять, формулювання результатів експериментальної роботи та висновків; опитування – для проведення оцінки і самооцінки здобувачів освіти з метою визначення рівня сформованості їх здатності здійснювати професійну діяльність на засадах педагогіки партнерства та визначення недоліків у формуванні досліджуваної компетентності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації партнерської взаємодії є предметом різних досліджень М. Єпіхіної, Л. Коваль, О. Коханової, Л. Куземко, Г. П. Чернявської та ін. У наукових розробках М. Єпіхіної обґрунтовується доцільність такої підготовки на основі реалізації особистісно зорієнтованої, смислової й рефлексивної парадигми освіти: спрямованість на рефлексивну сферу здобувача освіти, визначення та реалізація рефлексивного потенціалу навчальних дисциплін, використання особистісно й рефлексивно зорієнтованих технологій навчання, партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу [3; 4].

Важливо у вивченні цієї проблеми розглядати особливості сутнісної характеристики професійної компетентності педагогічного партнерства майбутніх учителів. Зокрема О. Коханова визначає її як можливість, спроможність особистості до системи взаємин з іншими на засадах рівності, взаємоузгодженості дій в умовах добровільної участі в спільній діяльності з метою досягнення обопільного успіху, зумовлену достатнім рівнем знань, здібностей, умінь, навичок та особистісними якостями [6, с. 312].

Деякі дослідники визначають професійну компетентність майбутніх учителів через готовність фахівця до професійної діяльності. Так, Л. Куземко визначає необхідність під час формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до партнерської взаємодії дотримання низки організаційно-педагогічних умов, таких як: організація освітнього середовища закладу вищої освіти на засадах партнерства; обов'язкова конструктивна співпраця між суб'єктами освітнього процесу та відповідне, спеціально розроблене, змістовно-технологічне забезпечення навчальної та позанавчальної діяльності здобувачів вищої освіти [7, с. 203]. Основними критеріями сформованості означеної готовності авторка визначає процеси ставлення, розуміння і здатності реалізовувати партнерську взаємодію на достатньому або недостатньому рівнях [7, с. 202].

Дослідниця К. Петрик, розкриває у своєму дослідженні важливість дотримання умов організації педагогічного партнерства викладача і здобувачів освіти, майбутніх учителів, як дієвого чинника самореалізації кожного учасника. Серед основних авторка виділяє: створення комфортної і сприятливої атмосфери (розвиток пізнавальної активності через створення і реалізацію ситуації успіху, дотримання толерантності у взаємодії); реалізація освітнього процесу через педагогічний діалог; стимулювання суб'єктів освітнього процесу до рефлексивної діяльності (викладача – до усвідомлення невдач та успіхів, досягнень професійної діяльності; здобувачів освіти – до усвідомленої мотивації до професійного саморозвитку; формування компетентності до партнерської взаємодії) [8, с. 171–172].

Ми підтримуємо позицію зазначених дослідників щодо важливості і необхідності у професійній підготовці майбутніх вчителів організовувати таке навчальне середовище, в якому реалізуються положення педагогіки партнерства і здобувачі освіти в цих умовах набувають і розвивають компетентність педагогічної взаємодії.

З огляду на сучасні виклики, які стоять перед вищою освітою, дослідниці Л. Коваль, Ю. Петрик виділяють такі педагогічні умови модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу: формування професійної ідентичності; створення студентоцентрованого середовища, активізація рефлексивної позиції [5, с. 9–12].

Отже, результати аналізу наукових досліджень з означеної проблеми і вимоги суспільства до рівня професійної компетентності педагога дають підстави стверджувати про необхідність у

професійній підготовці майбутніх учителів цілеспрямованого формування компетентності організовувати та здійснювати партнерську співпрацю з учасниками освітнього процесу.

У сучасній науково-педагогічній літературі щодо професійної підготовки майбутніх учителів існує два підходи у визначенні її результатів: перший – результатом є готовність, яка визначається певною структурою і другий – компетентнісний – результатом є сформований рівень професійної компетентності, яка включає різні її види (мовно-комунікативну, предметно-методичну, інклюзивну, педагогічного партнерства, інформаційно-цифрову тощо).

Аналіз наукових розробок підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії показав, що у її вивченні також наявні такі позиції. Зокрема, М. Єпіхіна розглядає готовність майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі як сукупність особистісно-професійних якостей, які сприяють ефективній взаємодії між суб'єктами освітнього процесу на засадах партнерства [4, с. 37]; В. Дідух визначає її як частину професійної готовності і як певний стан, який виникає внаслідок інтеграції мотивів, установок, психологічних якостей, професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, досвіду навчальної діяльності в багатопредметному середовищі початкової школи та професійній індивідуальності [1, с. 132]; Л. Куземко визначає зміст партнерської взаємодії і готовність до партнерської співпраці як процес безпосереднього впливу суб'єктів одне на одного, що породжує співпрацю, засновану на взаємовигоді та рівноправності, з метою досягнення спільної мети [7, с. 203].

У нашому дослідженні ми керуємося компетентнісним підходом до визначення мети і результатів професійної підготовки. Зазначимо, що компетентністю у професійній освіті вважають динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Професійна педагогіка визначає це поняття не тільки знаннями і вміннями фахівця певної професії, а й також ціннісними орієнтаціями і мотивами діяльності, рівнем загальної культури, стилем взаємодії з оточенням, здатністю до самовдосконалення та саморозвитку. Отже, метою формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів є здобуття ними необхідної системи знань, професійно орієнтованих умінь, навичок, світоглядних цінностей, ставлення та позиції, а результатом – професійна компетентність педагогічного партнерства.

У Професійному стандарті підготовки майбутнього вчителя закладів загальної середньої освіти (2024 р.) компетентність вчителя організовувати партнерську співпрацю з учасниками освітнього процесу визначається через здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії із здобувачами освіти в освітньому процесі на засадах рівності, відповідальності, партнерської співпраці та співробітництва [10].

У нашому дослідженні ми окреслюємо компетентність педагогічного партнерства вчителя як здатність особистості здійснювати педагогічну суб'єкт-суб'єктну взаємодію з іншими на засадах рівності, толерантності, відповідальності та взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху. І відповідно поняття «формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів» – як комплексний педагогічний процес оволодіння здобувачами освіти системою знань про сутність та особливості організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі на засадах педагогіки партнерства, здобуття та розвиток умінь результативного та позитивного професійного спілкування, навичок соціальної взаємодії, створення комфортного безпечного середовища у закладах освіти.

На підставі аналізу наукових досліджень з окресленої проблеми встановлено, що у сучасних умовах професійної підготовки педагогів до професійної діяльності на засадах педагогіки партнерства виникають труднощі у трактуванні особливостей організації партнерської взаємодії, усвідомлення методики її реалізації при виборі професійної стратегії, здійснення професійного саморозвитку й т. п. [2; 4; 5; 7; 8].

Беззаперечним є положення, що професійна підготовка має базуватися на реалізації основних дидактичних принципів навчання (науковості, доступності, зв'язку навчання з життям, професійної спрямованості, системності, систематичності й послідовності, гуманізму та ін.). Однак сучасні вимоги до організації освітнього процесу у вищій школі зумовлюють необхідність реалізації у формуванні компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів таких принципів навчання, як: *принцип партнерських відносин*, що передбачають систему взаємодії та взаємовідношень, організованих на

рівності, добровільності, творчій ініціативі, автономності суб'єктів, їх взаємній відповідальності як учасників педагогічного процесу; *принцип інтегрованості* професійно спрямованої системи знань різних педагогічних дисциплін, їх взаємодоповнюваності та систематизації; *принцип професійної спрямованості* – створення умов для становлення професіоналізму та самодостатнього розвитку особистості, які виявляються у компетентності студентів до продуктивного оволодіння педагогічною діяльністю; *принцип індивідуально-особистісної спрямованості* – визнання особистості як найвищої цінності, яка ґрунтується на пріоритетності й самодостатності індивіда в суспільстві та на розвитку в неї гуманістичного типу мислення; *принцип права вибору* – тобто надання здобувачам освіти можливостей вільного вибору освітніх компонент, форм навчання, засобів навчання, методів здобуття знань, компонентів змісту освіти, строків навчання тобто реалізації індивідуальної освітньої траєкторії; *принцип інноваційності* – впровадження нових сучасних технологій навчання, модернізація традиційних відповідно до вимог сучасності, використання цифрових технологій та ресурсів.

Вважаємо, що для оволодіння професійною компетентністю майбутніми вчителями важливо також здійснювати професійну підготовку на основі реалізації *принципу громадянського самовизначення* – визнання особистістю норм, стереотипів, еталонів, властивих демократичному цивілізованому суспільству та концентрованих у системі знань, яка охоплює засвоєння цінностей цього суспільства, розуміння необхідності дотримання трудової та професійної етики, формування національної самосвідомості та духовності. Адже вчитель є провідником для молодого покоління у формуванні громадянина, оволодінні ним національною культурою та цінностями народу.

Відзначимо, що реалізація зазначених принципів навчання має здійснюватися в умовах *студентоцентрованого* підходу (Закон «Про вищу освіту», стаття 1, пункт 22¹), який передбачає особливі позиції учасників освітнього процесу: у здобувачів вищої освіти – інтерактивну, а у викладача – тьюторську, він діє як партнер і наставник, створюючи комфортне середовище відповідно до потреб, інтересів та активного навчання студентів, розвитку їх творчості, саморозвитку й удосконалення, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії [9].

З метою визначення проблем формування компетентності педагогічного партнерства у здобувачів освіти ми провели опитування у 2023-2024 н.р. здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка, які вже пройшли активну (виробничу) педагогічну практику. У дослідженні взяло участь 43 респонденти (20 – спеціальності А3 Початкова освіта і 23 – спеціальності А4 Середня освіта. Історія). Респондентам було запропоновано обрати з наведених варіантів відповідей найбільш прийнятні або запропонувати власний варіант. Перший блок питань стосувався розуміння сутності поняття «педагогіка партнерства», основних положень та рівень усвідомленості здобувачами освіти необхідності організовувати свою професійну діяльність на засадах партнерської співпраці. Другий блок запитань стосувався чинників, які заважають організації педагогічної взаємодії вчителя на принципах партнерської співпраці у закладах освіти, проблем виникнення ситуацій порушення принципів педагогіки партнерства, вибору доцільних методів та прийомів партнерської співпраці. І третій блок – це питання для самооцінки рівня сформованості досліджуваної компетентності здійснювати професійну діяльність на основі педагогіки партнерства. У дослідженні використано також методику експертної оцінки рівня набутих знань, практичних умінь та навичок здійснювати партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, яку проводили викладачі на основі результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти при вивченні педагогічних дисциплін.

Наведемо деякі результати проведеного опитування. Аналіз відповідей про сутнісні характеристики педагогіки партнерства показав, що 70% здобувачів освіти (30 респондентів) правильно визначають ознаки та структурні компоненти педагогіки партнерства, вибирають варіант, що найбільш повно розкриває сутнісну характеристику цього поняття. Однак є відсоток респондентів 21% (9 студентів), які у відповідях цього блоку обмежувалися вибором лише окремих елементів, або малозначущих, несуттєвих і навіть протилежних за значенням для організації партнерської взаємодії. На нашу думку, це пов'язано з негативним суб'єктивним досвідом професійної діяльності під час практики у закладах освіти, де майбутні вчителі стикалися з авторитарним стилем організації взаємодії. Таке пояснення отриманих результатів підтверджується відповідями на питання другого блоку про порушення принципів педагогіки партнерства.

На запитання «Чи виникали під час Вашої педагогічної практики випадки порушення принципів педагогічного партнерства? Якщо так – то де і з ким?» майже всі опитувані – 41 респондент

(95%) – стикалися з такими ситуаціями під час уроків між вчителями й учнями, і між учнями на перервах.

На запитання «Які, на Вашу думку, чинники заважають організації педагогічної взаємодії на принципах партнерської співпраці у закладах загальної середньої освіти?» респонденти, в основному, вибрали відповіді, пов'язані з нерозумінням вчителя необхідності встановлювати партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, оскільки це впливатиме на якість і результативність навчання (83,5%), небажання вчителів змінюватися (81%) та індивідуальні й вікові особливості школярів, їх уміння спілкуватися (63%).

На запитання третього блоку, пов'язані з варіантами, які найбільш підходять здобувачам освіти для розвитку у них умінь та навичок партнерської взаємодії, опитувані вибрали – «бажання вдосконалюватися як майбутній компетентний вчитель» (70%), «організація освітнього середовища закладу на засадах педагогіки партнерства» (56%), «самоосвіта» (45%). Варто відзначити, що опитувані майже однотайно вибрали відповіді щодо умов, від яких залежить успішна професійна діяльність вчителя на засадах партнерської співпраці з учасниками освітнього процесу – це професійна підготовка у закладі вищої освіти до партнерської взаємодії. Таку позицію можна пояснити усвідомленням майбутніх учителів важливості здобуття необхідних знань, оволодіння уміннями і навичками партнерства під час навчання у закладі освіти. І відповідно до запропонованих у опитувальнику запитань, які стосувалися самооцінки рівня знань про педагогіку партнерства і необхідного комплексу умінь, навичок, що виражають здатність успішно реалізувати партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу в професійній діяльності, ми отримали такі результати (рис. 1).

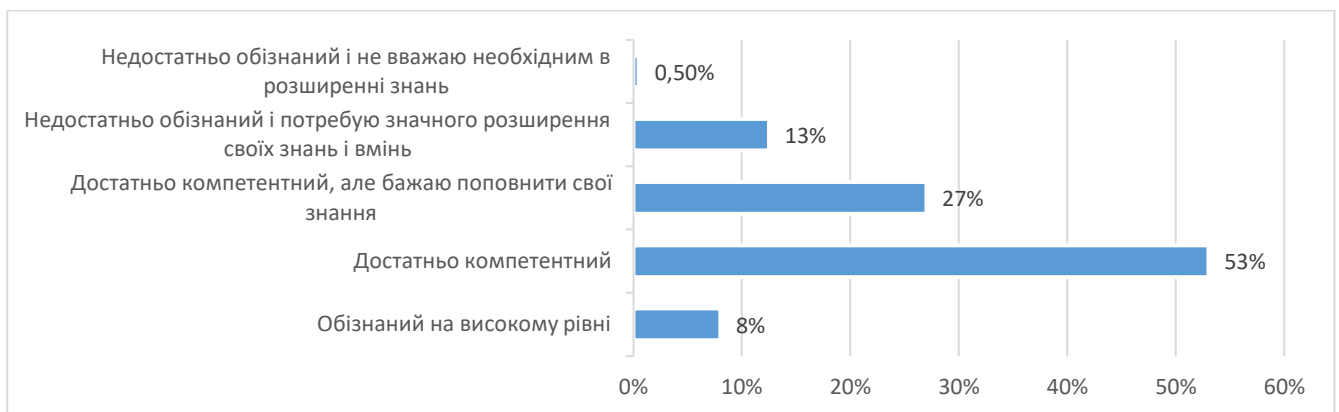

Рис. 1. Узагальнені результати самооцінки компетентності педагогічного партнерства респондентів

Джерело: авторська розробка

Проведений аналіз отриманих результатів опитування показав, що проблема формування компетентності педагогічного партнерства під час професійної підготовки є актуальною для здобувачів освіти. Умови педагогічної практики дають можливість реалізувати здобувачам освіти набуті професійно орієнтовані уміння і навички, застосовувати засвоєні знання під час виконання професійних обов'язків; проявляти толерантність, розуміння, терплячість, знаходити варіанти для конструктивної партнерської взаємодії з учнями, їх батьками, колегами. Переважно в таких умовах майбутній вчитель усвідомлює необхідність постійного розвитку своєї професійної компетентності або ж навпаки сумнівається у правильності вибору професійної діяльності.

На підставі аналізу отриманих результатів ми дійшли висновку, що значна частина студентів-випускників бакалаврського рівня відчують потребу розширювати знання та оволодівати уміннями організації партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Ми поділяємо позицію дослідниці О. Коханової, яка визначає зміст партнерської взаємодії вчителя початкових класів через взаємозалежне поєднання таких компонентів, як добровільна основа співпраці, взаємне визнання інтересів партнерів, чітке визначення і розподіл зобов'язань, спільна взаємозалежна діяльність, паритетність на всіх стадіях виконання прийнятих рішень, взаємовідповідальність учасників за виконання чи невиконання узгоджених рішень, пошук і вибір

компромісу у вирішенні конфліктних ситуацій [6, с. 313]. Ми вважаємо, що представлений зміст партнерської взаємодії є узагальненим і відображає сутність педагогіки партнерства, основні її принципи та характеристику і може застосовуватися при аналізі професійної педагогічної діяльності в цілому.

Партнерську взаємодію у професійній діяльності вчителя важливо розглядати з позиції двох аспектів: особистісного (специфіку суб'єктності учасників взаємодії) і процесуального (через специфіку реалізації процесу взаємодії). Взаємодія не буде партнерською, якщо не враховується суб'єктність учасників (потреби, мотиви, бажання, унікальність особистості, її індивідуальність тощо) і діяльність, як форма виявлення цих характеристик. Партнерська взаємодія передбачає надання можливості і право кожному учаснику самостійно вибирати способи, отримувати і аналізувати результати діяльності тощо. За таких умов розвивається відповідальність за свої дії і результати науково-пізнавальної діяльності. Кожний учасник має усвідомлювати мету і зміст індивідуальної й колективної діяльності, власну участь у її реалізації. Ці положення враховано у процесі формування в майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства.

З метою вдосконалення процесу формування компетентності педагогічного партнерства було проаналізовано зміст освітніх компонент педагогічного циклу, розширено та доповнено інформаційний блок матеріалом про особливості партнерської взаємодії. Відповідно до цих дій було внесено зміни в тематику лекційних та семінарських занять та методику їх проведення. Наведемо приклад окремих тем педагогічних освітніх компонент і характеристик компонентів процесу формування педагогічного партнерства у майбутніх учителів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності А5 Середня освіта. Історія (табл. 1).

Таблиця 1

Приклади формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів за структурними компонентами професійної підготовки під час вивчення освітніх компонент педагогічного циклу

Освітня компонента	Змістовий компонент професійної підготовки	Операційно-діяльнісний компонент професійної підготовки	Рефлексивно-оцінний компонент професійної підготовки
Педагогіка	Тема «Суб'єкти педагогічного процесу» охоплює питання характеристики професійної компетентності вчителя, де акцентується на формуванні компетентності педагогічного партнерства.	Використання на семінарських заняттях інтерактивних технологій (робота в парах, «обличчям до обличчя», «один-удвох-усі разом»), «Обмін думками», «Займи позицію»; розв'язання педагогічних задач; проведення діагностичних методик щодо визначення у майбутніх учителів комунікативних умінь, емпатії, толерантності	Розвиток гуманістичних цінностей та спрямованості у професійній діяльності; навичок оцінки і самооцінки рівня здатності до партнерської взаємодії; стимулювання мотивації до самопізнання, саморозвитку і самовдосконалення; набуття умінь і навичок долаття труднощів у комунікації з одногрупниками під час виконання професійно орієнтованих завдань; розвиток умінь подолання бар'єрів публічних виступів, розвиток адекватної оцінки і самооцінки вираження своїх позицій, поглядів, емоцій, дотримання толерантності у їх вираженні тощо.

Продовження таблиці

Освітня компонента	Змістовий компонент професійної підготовки	Операційно-діяльнісний компонент професійної підготовки	Рефлексивно-оцінний компонент професійної підготовки
	Тему «Методи і засоби навчання. Інноваційні підходи до організації освітньої діяльності» доповнено характеристикою навчальних технологій партнерської взаємодії учнів в освітньому процесі.	Використання до підготовки і розгляду на семінарських заняттях проєктної технології, зокрема проєктів, орієнтованих на: а) розробку комфортного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти із використанням сучасних технологій на прикладі вивчення фахових предметів; б) розробку використання обраної технології відповідно до теми фахового уроку; в) розробку освітніх технологій майбутнього (на прикладі вивчення фахового предмета); технології «Аукціон педагогічних ідей», мікровикладання (показ фрагментів партнерської взаємодії перед аудиторією); г) доповнення особистого портфоліо прикладами розроблених методів і форм навчання.	Розвиток навичок соціальної взаємодії (soft-skills): уміння працювати в команді, взаємодіяти з одногрупниками під час розробки і виконання проєкту; швидко і чітко розставляти пріоритети, робити кращий вибір за наявності альтернатив, орієнтуватися на особистісний розвиток, індивідуальну професійну стратегію тощо.
Теорія і практика виховання	Під час вивчення теми «Школяр. Проблеми формування компетентної особистості» розглядаються питання сучасних зовнішніх і внутрішніх викликів формування компетентної особистості, проблеми духовної і фізичної безпеки особистості, дотримання правил партнерської співпраці суб'єктів освітнього процесу.	Використання на семінарському занятті технології розв'язання педагогічних задач, пов'язаних із реальними проблемами, які виникають під час встановлення партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу (продовжити педагогічну задачу, обрати варіант, скласти і розв'язати різні за типом педагогічні задачі, конкурс на найкращий розв'язок педагогічної задачі тощо); технологія роботи в «малих групах».	Розвиток критичного мислення здобувачів освіти (аналіз, синтез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо) при характеристиці педагогічних явищ; спроможності працювати в команді; формування вмінь бути переконливим і впливовим під час обґрунтування особистої позиції; бути толерантним та неупередженим у оцінці інших варіантів розв'язку педагогічних проблем, здатності досягати порозуміння з оточенням; розвиток гуманістичної спрямованості у виборі стратегії та методів розв'язання педагогічних задач тощо.

Закінчення таблиці

Освітня компо- нента	Змістовий компонент професійної підготовки	Операційно-діяльнісний компонент професійної підготовки	Рефлексивно-оцінний компонент професійної підготовки
	Тему «Виховні технології у роботі класного керівника» замінено на «Технології партнерської взаємодії з учасниками освітньо-виховного процесу в роботі класного керівника».	Використання на семінарському занятті прикладів технологій партнерської співпраці: технології сприяння, педагогічної підтримки, прикладів технології партнерства через залучення батьків до освітнього процесу (батьки-експерти, батьки-організатори, батьки-волонтери); технології розв'язування кейсів на прикладах реальних ситуацій; технології ситуативного моделювання; методики організації індивідуальної бесіди з учасниками освітнього процесу (учнем, батьками, колегами) на принципах партнерської співпраці тощо.	Набуття знань та умінь розробляти і впроваджувати проекти партнерської взаємодії з учнями, батьками, колегами при виконанні професійних обов'язків; при виконанні індивідуальних та групових проєктів, імітаційних професійно орієнтованих вправ; здатності вибирати педагогічно доцільні методи і форми комунікації з учасниками освітнього процесу; стимулювання мотивації до саморозвитку і самовдосконалення.

Джерело: авторська розробка

Розробка навчально-методичного забезпечення формування компетентності педагогічного партнерства здійснювалася з використанням комплексу сучасних традиційних, інноваційних і цифрових технологій. Організацію освітнього процесу: проведення лекцій, семінарів, практичних занять, консультацій, індивідуальної та самостійної роботи, науково-дослідної та практичної діяльності на різних видах практики здобувачів вищої освіти здійснювали відповідно до сучасних вимог якості підготовки майбутнього вчителя, досягнень педагогічної науки через призму реформування загальної середньої освіти [2, с. 170–173]. Так, наприклад: для проведення лекційних занять використовувалися класичне лекційно-семінарське навчання з використанням аудіовізуальних технічних засобів з модернізацією і модифікацією на основі активізації й інтенсифікації діяльності студентів (лекції-візуалізації, лекції-діалогу, проблемної лекції тощо).

Для виконання індивідуальних, командних, групових завдань і проєктів рекомендувалося здобувачам освіти використовувати комплекс різних цифрових застосунків, і що важливо, створювалися умови для їх демонстрації і варіантів застосування у майбутній професійній діяльності. Для виступів і презентацій, а також формату скрайб-презентацій використовувалися такі: PowerPoint, Canva, Prezi, Google Slides, SlideDog, OpenOffice, PowToon тощо; для міжособистісної комунікації і зворотного зв'язку – Zoom, Viber, Google Meet, Classroom тощо; для отримання інформації щодо практичного досвіду сучасних вчителів – освітні платформи: EdEra, naurok, vseosvita тощо.

Висновки роботи і перспективи подальших досліджень у визначеному напрямі. Результати експериментальної роботи й удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії дали підстави стверджувати про необхідність для успішного формування у майбутніх здобувачів освіти компетентності педагогічного партнерства будувати весь освітній процес професійної підготовки на засадах такої взаємодії між учасниками відносин викладач-студент, студент-студент, викладач-викладач тощо. Ці відносини мають відображати характерні ознаки партнерської взаємодії: обумовленість і взаємовплив суб'єктів один на одного; рівноправність сторін та дотримання компромісу у коригуванні цілей, дій, поведінки, прийняття рішень і виконання поставлених завдань; толерантне ставлення учасників взаємодії до позиції партнера; добровільність і рівність включення у

спільну діяльність; взаємовигідна зацікавленість сторін, повага і врахування інтересів один одного; спільна взаємна (колективна й особиста) відповідальність за діяльність, прийняття рішень, отримання результату.

Звичайно, освітній процес в сучасних умовах ускладнюється певними труднощами: навчання в умовах воєнного стану (нестабільність навчання під час повітряних тривог, недоліки онлайн навчання, стресові ситуації тощо), різні індивідуальні траєкторії навчання, зменшення кількості здобувачів освіти в одній академічній групі та інші. Однак, формування компетентних кваліфікованих фахівців, і особливо майбутніх учителів, неможливо здійснювати без визнання автономності й унікальності кожного учасника освітнього процесу, дотримання рівності, довіри, доброзичливості та толерантності. Умови професійної підготовки мають враховувати можливість кожному здобувачу освіти виявляти і розвивати професійні знання, уміння і навички самовизначення, самореалізації і самоформування педагогічного партнерства як ключового принципу освітнього процесу на сучасному етапі. З огляду на те, що проблема формування компетентності педагогічного партнерства майбутніх учителів є ваговою і потребує більш детального вивчення, перспективними напрямками подальших наукових розробок вбачаємо в розробці діагностичного інструментарію та критеріального апарату рівнів сформованості досліджуваної компетентності у сучасних та майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дідух В. В. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з учасниками освітнього процесу як актуальна проблема професійно-педагогічної освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. 2020. Т. 4. Вип. 22. С. 131–134. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_4/28.pdf.
2. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 366 с.
3. Єпіхіна М. А. Парадигмальні засади професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації партнерської взаємодії в початковій школі. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2 (180). С. 37–46. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2\(180\)-37-46](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2(180)-37-46).
4. Єпіхіна М. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 38 (2). С. 36–43. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.386>.
5. Коваль Л., Петрик К. Педагогіка партнерства в координатах модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *NewInception*. 2022. № 1). С. 7–13. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3977995>.
6. Коханова О. П. Партнерська взаємодія як умова розвитку суб'єктності майбутнього фахівця. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2010. Вип. 29. С. 311–316.
7. Куземко Л. В. Досвід формування готовності до партнерської взаємодії у майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. №78. С. 198–203. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.35>.
8. Петрик К. Ю. Педагогічне партнерство у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Зб. наук. праць. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. 75(2). С. 170–173. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75(2)_35).
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
10. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : Наказ Міністерства освіти і науки від 29.08.2024 року №1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>.

REFERENCES

1. Didukh V. V. Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do vzaïemodii z uchasnykamy osvithnoho protsesu yak aktualna problema profesiino-pedahohichnoi osvity. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*. 2020. T. 4. Vyp. 22. S. 131–134. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_4/28.pdf. [in Ukrainian].

2. Diialnisni zasady pidhotovky maibutnikh kompetentnykh fakhivtsiv v umovakh suchasnykh vyklykiv: monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2024. 366 s. [in Ukrainian].
3. Yepikhina M. A. Paradyhmalni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do realizatsii partnerskoi vzaiemodii v pochatkovii shkoli. *Osvita ta pedahohichna nauka*. 2022. № 2 (180). S. 37–46. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2\(180\)-37-46](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2(180)-37-46). [in Ukrainian].
4. Yepikhina M. Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnoho vchytelia do partnerskoi vzaiemodii v pochatkovii shkoli. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*. 2022. № 38 (2), S. 36–43. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.386>. [in Ukrainian].
5. Koval L., Petryk K. Pedahohika partnerstva v koordynatakh modernizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly. *NewInception*. 2022. №1. S. 7–13. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3977995>. [in Ukrainian].
6. Kokhanova O. P. Partnerska vzaiemodiia yak umova rozvytku subiektnosti maibutnoho fakhivtsia. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*. 2010. Vyp. 29. S. 311–316. [in Ukrainian].
7. Kuzemko L. V. Dosvid formuvannia hotovnosti do partnerskoi vzaiemodii u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2021. №78. S. 198–203. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.35>. [in Ukrainian].
8. Petryk K. Iu. Pedahohichne partnerstvo u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv pochatkovoii shkoly. *Zb. nauk. prats. Pedahohichni nauky*. 2017. Vyp. 75(2). S. 170–173. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75(2)_35). [in Ukrainian].
9. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh: Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
10. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»: Nakaz Ministerstva osvity i nauky vid 29.08.2024 roku №1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 30.03.2025